

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXII/3

**БЕОГРАД
1976.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXII (нова серија)

Св. 3

САДРЖАЈ

Речник и језичка култура (Поводом изласка из штампе последње књиге Рјечника ЈАЗУ) (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	95—97
О босанско-херцеговачкој деklinацији <i>Sálko, Sálkē</i> (неколико речи) (РАДОСАВ БОШКОВИЋ)	98—100
Предлог код с генитивом неправих (конкретизованих) глаголских именица (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ)	101—115
Поводом неких предлога за допуну правила о знацима интерпункције (МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ)	116—122
Још о промени именица типа <i>Раде</i> (МИЛИЈА СТАНИЋ)	123—125

Транскрипција јапанских и кинеских имена

(1) Начелна и конкретна питања транскрипције имена из далекоисточних језика (МИТАР ПЕШИКАН)	126—137
(2) Кинеска географска имена у нашој картографији (РАДМИЛА КОВАЧЕВИЋ)	137—143
(3) Особености кинеских властитих имена (LI JU-GIU)	143—146
(4) Правила и примери транскрипције јапанских географских имена (НИКОЛА РОДИЋ)	146—149

Текућа питања језичке културе

Глаголи <i>уснути</i> и <i>уснути</i> (МИЛИЦА ВУЈАНИЋ)	150—152
Потреба сарадње ономастичара и географа (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	153—155
О српскохрватским и албанским именицама на <i>-ар</i> (Поводом облика <i>Косовар</i>) (ДРАГУТИН МИЋОВИЋ)	155—157

Хроника

VI међународни научни састанак слависта у Вукове дане (ЉИЉАНА ЈУХАС)	158—160
О једном корисном терминолошком приручнику (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	160—161
Уз Речник жаргона (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	161—162

ГЛАГОЛИ УСНИТИ И УСНУТИ

Постављено нам је питање је ли правилно „*уснуџи сан*“ или „*усниџи сан*“. Одговор овде зависи од двога: од језичког обичаја, узуса у употреби тих глагола и од категоријског односа глагола на *-нуџи* и *-ниџи*.

До мешања облика и значења ових двају глагола дошло је пре свега зато што и један и други према себи имају прости глагол *сниџи*, који има два значења: 1. (прелазно) *видети*, *доживети*, *доживљавати* у *сну*, *сањаџи*, што одговара прелазном значењу свршеног глагола с префиксом *у-*, и 2. (непрелазно) *сиавати*, свршеног глагола („заспати, утонути у сан“). Други разлог због кога је дошло до мешања облика глагола *усниџи* и *уснуџи* је тај што у неким нашим народним говорима и иначе долази до мешања облика глагола на *-нуџи* и *-ниџи* (исп. у народним говорима дијалекатске облике *заменуџи*, *џроменуџи* и сл. место књижевног: *замениџи*, *џромениџи* и сл.).

Што се категоријског односа тиче, може се начелно рећи да је непрелазно значење доста карактеристично за глаголе на *-нуџи*. Такви су нпр. *бринуџи*, *џрнуџи*, *минуџи*, *џочинуџи*, *кренуџи*, *махнуџи* и многи други. Глаголи на *-ниџи*, напротив, по правилу су прелазни, са сразмерно мало изузетака. Још из велике старине потичу системски парови у којима према непрелазном глаголу на *-нуџи* имамо прелазни на *-ниџи*. Тако су се изводили некадашњи каузативи, што се огледа у паровима *џогинуџи*: *џогубиџи*, *сахнуџи*: *суниџи*, *киснуџи*: *квасиџи*, *џрионуџи*: *џрилеиџи*, *омрзнуџи*: *омразиџи* и др. Мада категорија каузатива више није активна у нашем језику, слична зависност глаголског рода од наставка и даље се у неким случајевима одржава као системска појава, нпр. *гаснуџи*: *гасиџи* (в. чланак О. Цвијић у НЈ књ. XII н.с., св. 1—2, стр. 35—40), *заглухнуџи*: *заглушиџи* и сл. Према овоме бисмо могли сматрати правилним однос *уснуџи* „заспати“: *усниџи* „видети у сну“.

Ради илустрације значења и употребе глагола *усниџи* и *уснуџи* прегледали смо лексикографску грађу Речника Матице српске.

Глагол *уснићи*, *уснѝм* (дијал. *уснијем*) пре свега се јавља као прелазан глагол и уза се има допуну односно објекат у акузативу (обично *уснићи сан*), ређе у генитиву, или је допуна развијена у целу реченицу (као што ће показати доле наведени примери), а значи „видети, доживети у сну“. Тако је, с тим значењем употребљен у следећим примерима које смо узели из поменуте лексичке грађе Речника МС:

Јер сам ноћас грдан сан *уснила*: / Да нам шљеме с куле преломјено (Вук, Народне песме, књ. VI, стр. 480). Не бих се више сећао ни онога сна, да га нисам под трешњом *уснио* (С. Ранковић, Слике из живота, Београд 1904, стр. 41). Али сам ружно ноћас *уснила*: ко ја те тражим овом планином (Ђ. Јакшић, Дела II, Београд 1911, стр. 312). За њим ... извалила се двојица, какве Бакоња никад ни у сну не *усни* (С. Матавуљ, Бакоња фра-Брне, Београд 1945, стр. 47). *Уснио* је мучан сан (Ч. Вуковић, Висине, Београд 1952, стр. 62). Тако једном ... *усни* необичан сан (И. Андрић, Одабране приповетке, Београд 1945, стр. 45). Није ми дано ни да *уснијем* радост (И. Андрић, Госпођица, Сарајево 1953, стр. 64). *Уснио* неке чудне сне (В. Назор, Дјечја књига, Загреб 1947, стр. 142). Ја *усних* орла небу испод свода (М. Комбол, Данте Алигиери, Чистилиште, превод с талијанског, Загреб 1955, стр. 54).

За глагол *уснући*, *уснѝм* карактеристично је, међутим, непрелазно значење „заспати, утонути у сан“, као што илуструју следећи примери:

За мало, све *усну* дубоким сном (Ј. Веселиновић, Хајдук Станко, Београд 1913, стр. 118). Нијесам никад у свом дану тврђе *уснуо* (С. М. Љубиша, Приповијести црногорске и приморске, Београд 1924, стр. 162). Напокон паде измучен ... на сламњачу и *усну* (А. Шеноа, Сабране приповијести I, стр. 274). За тога читања знала би старица сладко *уснући* (Ј. Е. Томић, Мелита, Загреб 1899, стр. 207). Никако да мирно *усне* (И. Ђипико, Пауци, Београд 1909, стр. 162). *Уснућу* спокојно (М. Јакшић, Песме, Београд 1922, стр. 83). Отац ми је лежао као да је *уснуо* (В. Петровић, Варљиво пролеће, Н. Сад 1954, стр. 212). Ту *уснух* као заклан (А. Г. Матош, Уморне приче, Загреб 1909, стр. 65). Пушка му *уснула* уз бедра (Ч. Вуковић, Висине, Београд 1952, стр. 209). Те вечери није могао дуго да *усне* (Ј. Лесковар, Пропали двори, Загреб 1896, стр. 42). Немир неда *уснући* (И. Андрић, Госпођица, Сарајево 1953, стр. 52).

Међутим и код познатијих писаца нашли смо погрешну употребу глагола *уснући* место *уснићи* и обрнуто: *уснићи* место *уснући*. Ево два-три примера:

I *уснућии* место исправног *уснићии*:

И *уснух* као ти ме прими бледа (Ј. Радуловић, За утехом, Београд 1926, стр. 74). А када *уснем* коло арханђела (Т. Ујевић, Жедан камен на студенцу, Загреб 1954, стр. 63). Ја *уснух* овог као господара (М. Комбол, Данте Алигиери, Пакао, превод с талијанског, Загреб 1948, стр. 274).

II *уснићии* место *уснућии*:

Ево већ једанаест ноћи, како не могу да *усним* (М. Цар, Александар Дима — Син, Госпођа с камелијама, превод с француског, Београд 1923, стр. 224). Ако ичему тежи, то је ... барем једном мирно *уснићии* (Ч. Вуковић, Висине, Београд 1952, стр. 28). Никако се нисам могао толико загријати да *усним* (Р. Чолаковић, Кућа оплакана, Београд 1949, стр. 27).

Но и поред тога што у језику појединих писаца и у свакодневном језику има мешања ова два глагола, треба јасно диференцирати њихове облике и значења: глагол *уснићии*, као што смо напред рекли, треба узимати само у значењу „видети, доживети у сну“ (дакле правилно је „*уснићии сан*“, не „*уснућии сан*“), а глагол *уснућии* у значењу „заспати“.

Постоји још једна разлика између глагола *уснићии* и *уснућии*: глагол *уснићии* има и повратну, рефлексивну форму „*уснићии се*“, која уза се има увек допуну у дативу (уснити се некоме) и значи „причинити се, појавити се у сну“, нпр.:

Једне му *се* ноћи *усније*, да га мајка .. сјетује (А. Шантић, Целокупна дела II, Београд, стр. 110). Ђаћа, *уснило* ми *се*, да сте јунце кушили (И. Г. Ковачић, Дани гњева, Загреб 1936, стр. 80).

Глагол *уснућии*, међутим, као непрелазан глагол нема према себи рефлексивну форму.

Да би се што боље диференцирала ова два глагола, даћемо њихове облике:

уснићии, презент: *уснім, уснићи, уснић, уснићмо* и *уснићмо, уснићише* и *уснићише, усну*; императив: *усни, уснићише*; аор. *усних, уснић, уснић, уснисмо, уснисише, уснише*; радни глаголски придев: *уснио, уснила, уснило, уснили*; прилог времена прошлог: *уснићв (ши)*.

уснућии, презент: *уснѐм, уснѐиш, уснѐ, уснѐмо, уснѐише, усну*; имп. *усни, уснићише*; аор. *уснух, усну, усну, уснусмо, уснусише, уснуше*; р. пр. *уснуо, уснула, уснуло, уснули*; прил. вр. прошлог: *уснућв (ши)*.

Милица Вујанић